

Minnen från min tid på Gossis

Realskolan (10-14 år)

I fjärde folkskoleklassen skulle pojkarna söka in till läroverket (flickorna fick vänta till sjätte klass). Jag hade tillräckligt bra betyg för att komma in. Man fick kolla på listorna som fanns uppsatta i skolans vestibul, och jag fann att jag blivit elev vid Helsingborgs Högre Allmänna Läroverk för Gossar. Genast gick jag till Lundgrens Hattaffär och köpte en grön läroverksmössa med en etta i lagerkransen. Den där mössan kunde man ha på sig utom när man gick förbi Parkgatan. Var man en ”metteslurk” som gick där i grön mössa så fick man stryk. Det fick man bara lära sig.

På läroverket fick man betala terminsavgift, och några fria läroböcker var det inte tal om. När man kommit in fick man endast en lista på böcker som skulle inköpas. En del kunde man få billigare på antikvariat, men inte alla. Så det blev till att öppna konto hos en av stadens tre bokhandlare, Högnells för min del.

Så följde fyra år i realskolan. Mina betyg dalade alltmera, och redan i 3⁵ fick jag läsa upp mig till 4⁵. Jag gick på ferieskola under sommaren och fick sedan tentera för att bli flyttad. Underbetygen var i matematik och fysik. Ännu minns jag hur jag måste lära mig konstruktionen av en sug-och-lyftpump. Men det gick bra och jag blev flyttad. Fast det började kännas att jag var ett år yngre än de andra i klassen.

Värsta ämnet i skolan var slöjd. Jag som hade tummen mitt i handen kunde aldrig prestera något godkänt resultat. Jag kämpade länge med att hyvla kanterna till ett par herbariepärmar i plywood. ”Fortsätt tills de är vinkelräta!” sa läraren. Vid terminens slut hade de varit lagom som tändsticksfodral, fast vinkelräta var de fortfarande inte. Jag fick ändå betyget B? i slöjd – jag hade ju i alla fall varit närvarande. Något annat jag försökte undvika var simning i simhallen som inföll varannan vecka. Jag var lite blyg för att gå naken i tvättrummen, och så hade jag absolut inget fläsk att flyta på och klarade inte att simma när alla andra kunde. Så jag var ofta ”sjuk” de dagarna.

Klädkoden var i hela min barndom mycket tydlig. I tidiga år hade man livstykke med strumpeband vari långstrumporna fästes, och så kortbyxor. Innanför strumporna långkalsonger på vintern – om det var riktigt kallt kunde man möjligen ha skidbyxor. Från mellanstadiet och genom hela realskolan var det i stället äppelknyckarbyxor – golfbyxor – som gällde. Uptill ofta skjorta med färdigknuten slips i gummiband under kragen och en slipover utanpå. Fullkomligt otänkbart var det att ha långbyxor före konfirmationen – det skulle ha mött ett hån utan like. På gymnasiet var normalklädseln blazer och byxor samt slips, som man nu lärt sig knyta. Under alla åren på läroverket hade vi grön skolmössa med en siffra längst fram som byttes för varje ny klass. På gymnasiet var det i stället ringar runt hela mössan, flera efterhand som man steg i graderna. Så fort man mötte någon man kände skulle mössan av. Att bära mössa inomhus var naturligtvis otänkbart.

När jag var tolv år tjatade jag mig till en begagnad resegrammofon med vev. Då började jag köpa skivor av stenkaksmodell. Till att börja med var det mest slaggers med t ex Alice Babs eller Sven Arefeldt, sedan blev det lite jazz. Svältfödd på musik var jag verkligen, eftersom vi inte ens hade radio hemma.

Under realskoletiden blev jag intresserad av fotboll. Själv spelade jag inget vidare. Om jag på gymnastiklektionerna blev uttagen till klassens C-lag så var det en framgång. Normalt platsade jag bara i D-laget. Men det hindrade inte att jag var mycket förtjust i att spela. Jag glömmer aldrig när mors stipendium på seminariet fick finansiera min första fotboll som kostade 38:50. Även på fritiden cyklade jag upp till idrottsplatsen Olympia, eller också spelade jag bara med grannpojkarna på gården.

Om söndagarna var jag och såg allsvensk fotboll. 1950-51 hade Helsingborg två lag i allsvenskan, HIF och Råå, så det var match varje söndag. Som regel gick jag ensam och stod alltid på ståplats i norra kurvan.

En samlare var jag också. Apelsinmärken, tändsticksetiketter och filmstjärnebilder klistrades prydligt in i album. Men min stora vurm blev att samla bilder på fotbollsspelare. De fanns i tablettaskar av märket Alfa, en i varje ask. Jag minns lyckan när jag hade fått pengar och cyklade ner i stan för att köpa några askar. Alfa var en halspastill som inte smakade särskilt gott, så jag hade stora lager med oätta tabetter hemma. Fick man dubletter av vissa bilder, kunde man byta med andra. Ett annat samlarobjekt var frimärken. Tillsammans med en kamrat gick jag på Filatelistklubben, där vi kände oss stora bland de vuxna samlarna. Högtidsstunder var det också att komma till frimärksaffären för att komplettera samlingen. Av svenska frimärken var det till sist inte många jag saknade, jag hade t.o.m. ett skilling banco-märke, om än något skadat. Tyvärr sålde jag som tonåring samlingen för en spottstyver, eftersom jag då behövde pengar för att köpa skivor.

En nyttig sysselsättning var att cykla. På våren skulle cykeln ut, tvättas av och smörjas in. Jag tror jag var tolv när jag fick en vuxencykel med tre växlar. Dessutom hade min kompis och jag vägmätare som räknade antalet hjulvarv och översatte till kilometer. Därför visste vi exakt hur långt vi hade kört, och det kunde bli åtskilliga mil när vi t.ex. tog en tur till Arild..

Konfirmation och inträde i gymnasiet (14 år)

Jag har inget minne av att jag någonsin gick i kyrkan under barndomen. Men att jag skulle konfirmeras var självklart. Mor var lite noga med vilken läspräst jag skulle ha. Min enda synpunkt var att han inte fick vara för gammal. Det blev bestämt att jag skulle gå hos Ragnar Ekström i Farhult två mil utanför stan. Läsningen var under sommarlovet tre dagar i veckan, och jag cyklade de två milen tur och retur i alla väder. Fast de sista veckorna hyrde vi in oss på ett pensionat på orten.

Själva läsningen har jag inte mycket minne av mer än att jag kunde mina läxor, vari ingick en hel del psamverser utantill. Det var förbjudet för konfirmanderna att besöka det närbelägna dansstället Kullaparken. En gång hade det nått prästens öron att några flickor ändå varit där. Hela konfirmandgruppen fick då en rejäl utskällning, och en utlovad utflykt ställdes in. Denna kollektiva bestraffning blev hos mig oskyldige ett minne för livet. Det förekom bland de andra konfirmanderna några lama försök att mobba "stadspågen", men särskilt jobbigt blev det aldrig.

Kyrkogången var intressant för mig som aldrig varit i kyrkan förr. Självklart skulle man gå varje söndag. Konfirmationen var 1 augusti 1953 med första nattvarden dagen därpå. Tron och konfirmationslöftena tog jag på allvar, och jag hade inga problem med detta. Sedan fanns det inte längre något tvång att gå i kyrkan, men jag slutade faktiskt aldrig. Med det förhöll det sig som följer.

Jag önskade komma in på latینگymnasiet efter sommaren. Matte, fysik och kemi hade jag svårt för, och ville välja latinlinjen för att slippa dessa ämnen. Men skulle mina betyg räcka för att komma in? Jag hade visserligen bara ett BC detta år, i matematik, och det kunde man "väga upp" med överbetyg i andra ämnen. Men det fanns verkligen anledning till oro. Jag började be dagligen om en plats i latinringen. Och så gjorde jag en deal med Gud: Om jag fortsätter att gå i kyrkan efter konfirmationen varenda söndag, så kan jag väl få komma in? Så jag gick ensam till Mariakyrkan tre söndagar i augusti.

Ett visst datum kungjordes gymnasieklasserna genom ett anslag i läroverkets vestibul. Där stod namnen på de lyckliga i ring LI⁴, numrerade från 1 till 30. Och under stod det Reserver: 31 Staffan Ljungman. Jag hade alltså stupat på mållinjen. Återstod att gå i kyrkan en söndag till och hoppas på en ledig reservplats. Men vid uppropet fanns jag inte med bland de 30 och blev hänvisad till att gå i 5⁵ och ta realen. Där gick jag en dag. För nästa dag kom en kille, Ulf, och sa att han hade ändrat sig. Han hade blivit kvarsittare i första latinringen och ville nu ge upp och ta realen i stället. Då bad jag honom följa med mig till rektorn, där vi förklarade läget och jag fick den lediga platsen! Lyckan varade ett par dagar, tills det knackade på dörren och Ulf kom in och förkunnade att han hade ändrat sig igen – Då får du också följa med till rektorn igen, sa jag.

– Jag ska gå i LI för jag hade ju platsen, sa Ulf till rektorn.

– Jag ska gå i LI för jag fick ju platsen, sa jag.

Vi undrade om vi inte kunde få gå båda, men rektorn förklarade att han bara hade rätt att ta in 30 elever. Men det var ju värt ett försök, sa han och ringde Skolöverstyrelsen och förklarade läget. Det blev bifall med hänsyn till omständigheterna, och från den dagen var vi 31 elever i LI. Jag gick hem och tänkte så här: Om jag hade kommit in direkt så hade jag kanske trott att jag skulle gjort det i alla fall, utan Guds hjälp. Men att ordna in mig på en plats som inte fanns, det kan bara Gud. Nu måste jag ju tacka honom, så jag fortsatte gå i kyrkan varenda söndag – och det har jag faktiskt gjort sen dess.

Gymnasietiden (14-18 år)

I gymnasiet var det liksom en annan värld. Lärarna sa inte du utan ni till oss, vilket kändes lite egendomligt för mig som inte ens kommit i målbrottet (fast detta infann sig någon månad senare). Nytt ämne var latin med 7 timmar i veckan. Matte fanns med första året, och jag lyckades klättra upp till betyget B? Andra året försvann alla naturvetenskapliga ämnen och jag började klara mig bättre. Klassen var mycket trevlig med god sammanhållning.

Något som funnits redan i slutet av realskolan och nu blommade upp för fullt i mitt liv var musikintresset. Nånstans i första ring fick jag en liten radiogrammofon av bordsmodell och kunde köpa LP-skivor. En del klassisk musik köpte jag, men huvudinriktningen var modern jazz. När jag var stadd vid kassa cyklade jag gärna iväg till Hillströms musikaffär, där man kunde sitta länge i "lilla hytten" och lyssna på den ena skivan efter den andra innan man till slut gjorde ett inköp. I Helsingborg fanns det också en jazzklubb som med jämna mellanrum ordnade jam sessions. Vid dessa tillfällen kunde man köpa en ny, spännande dryck som hette Coca Cola. Ibland var det jazzkonsert på Konserthuset, t.o.m. med kända musiker från USA. Lite längre upp i gymnasiet hade jag också abonnemang på symfoniorkesterns konserter. Min kamrat Sven hade börjat spela orgel, och jag följde gärna med honom när han övade på Mariakyrkans nya, stora orgel. Det förekom också orgelveckor med besök av världsberömda organister – sånt missade jag aldrig.

När jag för min del inte lyckats med piano blev min dröm att spela trummor. Fast det var dyrt med de många delarna i ett trumset. En begagnad virveltrumma inköptes i Helsingör för 140 DKR. Sedan kom en toppcymbal överst på önskelistan, och så småningom tillkom en high-hat. Övningen skedde hemma i mitt rum till grannarnas förfäran. Höjdpunkten i min karriär var när jag genom en klasskamrats förmedling fick spela till dans i IOGT-lokalen och t.o.m. fick betalt!

Ytterligare en stor del av mitt liv som gymnasist betecknas med bokstäverna KGF. Redan från första terminen blev jag en trogen medlem i Kristliga GymnasistFörbundet. Vi höll till i gossläroverkets frukostrum (det fanns skolfrukost, fast bara för de fattiga och de som bodde på landet) varje fredag kl 19.15. På programmet stod föredrag och bibelstudier, ofta ledda av stadens präster. Denna förening var faktiskt gemensam för goss- och flickläroverken. Jag hade ju ingen syster, alla kusiner runt min ålder var pojkar och jag gick i en enkönad skola med enbart manliga lärare. Det är ingen överdrift att jag knappast sett flickor på närmare håll förrän i KGF. Så småningom upptäckte jag att de t.o.m. gick att prata med. När vi träffades på fredagskvällen bestämde vi gemensamt vilken av stadens kyrkor vi skulle gå i på söndagen. Den utvalda kyrkan kunde få ett ganska stort ungdomligt inslag med tjugotalet gymnasister på ett par bänkar. På våra egna möten var vi väl 30 i snitt. Min insats i KGF var att vara affischör på vår skola, och ganska mycket möda la jag ner på ett par affischer i veckan, handmålade med vattenfärger. Vi hade faktiskt tryckta program varje termin, det förvånar mig att vår lilla medlemsavgift kunde räcka till detta.

Några gånger om året åkte vi på läger. Just den termin jag kom med fick vi en inbjudan från fader Gunnar att komma till Osby vid Första Advent. Jag tror han hade varit i Helsingborg och hållit föredrag på våren innan och framkastat att vi var välkomna. Jag var först tveksam till att följa med, men mor mutade mig med en cymbal till mitt trumset. Vi åkte iväg med tåg, över tjugo stycken och fick ligga i sovsäckar i prästgårdsflygeln. För mig blev det sedan många fler besök i Osby. På somrarna cyklade jag de tolv milen dit. Alltid träffade jag andra ungdomar i prästgårdsflygeln, alla lika hänfödda av fader Gunnars person och den kyrkliga förnyelse han stod för.

Jag gick ju latinlinjen, och för de två sista åren kunde man välja hel- eller halvklassisk gren, dvs med eller utan grekiska. Skulle man bli präst så borde man välja helklassisk – men skulle jag det? Vid påsken 1955 när jag just fyllt 16 år tog jag mod till mig och frågade fader Gunnar om råd. Jag kan minnas exakt i vilket hörn av Osby kyrka samtalen utspann sig. Själva ordväxlingen minns jag inte, men väl vad samtalen ledde till: han tog mig i famn och bekräftade min kallelse till präst. Några veckor senare var det dags att välja gymnasielinje. Vår klassföreståndare och latinlektor bad dem som ville välja grekiska räcka upp handen. Det blev till hans glädje rekordmånga: 10 stycken. Så började han granska de förhoppningsfulla. De som hade högt betyg i latin blev inte ifrågasatta, men så föll hans ögon på mig (som satt med B? i latin). När han undrade varför, svarade jag: ”Jag vill bli präst”. Det var första gången jag uttalade de orden offentligt. Och lektorn svarade: ”Ja, då förstår jag – ja, det ska nog gå bra.” Och det gjorde det också.

Under gymnasietiden stiftade jag också bekantskap med ett lastbart leverne. Det hände att jag läste porrtidningar ihop med någon kamrat. Jag försökte lära mig röka. Mitt cigarettermärke hette Kool och hade mintsmaak. En tid gick jag en gång i veckan på bio med en klasskamrat, rökande på vägen både dit och hem. Även hemma i mitt rum rökte jag ibland vid öppet fönster. Men efter misslyckade försök att bli en riktig rökare gick jag över till snus. Det hade ju fördelen att kunna brukas i klassrummet, och det gjorde både jag och många andra. Starka drycker mötte jag faktiskt första gången på ett KGF-läger. Någon hade varit i Helsingör och handlat dansk konjak, och vi tre på vårt rum blev så fulla att vi hoppade ut genom fönstret och blev jagade av lägerprästen. Sen hände det ibland att man blev bjuden på föräldrafritt party, där alkohol i olika former förekom. T.ex. grogg på tomatketchup och renat – man tager vad man haver.

Flickor hade jag ingen beröring med utom i drömmarna. I KGF träffade jag visserligen flickor, men på behörigt avstånd. Ända tills jag var över 20 hade jag aldrig ens hållit en flicka i handen. När jag var 17 var det för all del en två år äldre flicka som försökte hålla mig i handen, men det kan väl inte räknas – själv hade jag aldrig kommit på tanken. En och annan förälskelse kan jag minnas, men det var något som föremålet aldrig fick en aning om.

De båda sista åren i gymnasiet brukade jag mer allvar än tidigare. Nu hade jag ju ett mål att sikta mot. Jag läste läxor med järnhård disciplin. Började vid kl 17 och slutade rätt ofta inte förrän efter midnatt. Jag brukade anteckna i läroboken hur dags jag var färdig med den läxan, och jag minns att jag en gång i historieboken kunde skriva in ”kl 01.30”. Så blev jag också ensam i klassen om att ända upp i studenten inte ha högre betyg än B i historia. Men aldrig att jag lämnade någon läxa oläst – natten var ju lång.

Den bästa lärare jag någonsin haft var svenskläraren på gymnasiet Liljeqvist. Han upptäckte tydligen min talang att skriva svenska, för betyget i svensk skrivning höjdes dramatiskt. Jag vet inte hur han gjorde, men han fick oss att läsa allt viktigt i den svenska litteraturen, framför allt massor av böcker varje sommarlov. Jag var fortfarande blyg och höll mig inte precis framme på lektionerna. En gång yttrade Liljeqvist det bevingade ordet: Jag tror att Ljungman kan mer än jag tror att Ljungman tror att jag tror att Ljungman kan. Ja, det var precis på kornet. Vår klassföreståndare och lärare i latin och grekiska som vi hade 13 timmar i veckan uppskattade vi också mycket. Kristendomslektorn Ernst Percy hade varit docent i Lund och hade ingen aning om hur man undervisar gymnasister med mycket skiftande intresse för ämnet. Han ville väl, men klarade inte att hålla någon sorts disciplin. Jag tyckte ganska synd om honom, och använde den nyöppnade möjligheten att tentera av ämnet privat och slippa gå på lektionerna. Tentera fick man göra i hans bostad i väl insuttna skinnfåtöljer, och i det sammanhanget kom han till sin rätt.

En allvarlig sjukdom

I oktober 1956 upptäckte jag en bula strax under knäskålen på höger ben. Den gjorde inte ont och var heller inte okänslig, den bara fanns där och försvann inte. Mor föreslog att jag skulle visa benet för skolsköterskan. – Det är inget farligt, det är bara ”springpojksjuka”, sa hon. När jag undrade om det verkligen var säkert sa hon: ”Om ni vill kan ju doktorn titta på det, han kommer på torsdag.” På torsdagen var jag där, och den doktorn räddade mitt liv genom att ta saken på allvar. Han ordnade tid för provtagning på lasarettet redan några dagar senare. Provsvaret kom från Lund, och så fort det kommit ville de skicka ner mig dit. Emellertid skulle jag skriva studentstil i engelska på torsdagen, och jag sa att på fredagen kunde jag åka ner. Sedan gick allt snabbt. Redan fredag eftermiddag rullade de in min säng i ett behandlingsrum, och där satt professorn och överläkaren i ortopedi och tittade i golvet innan han samlade sig för det svåra beskedet: ”Diagnosen är klar. Det rör sig om en mycket allvarlig sjukdom som heter chondro-sarkom. Risken är att det sprider sig, och därför kan vi inte tillråda något annat än amputation av benet ovanför knäet. Amputationen bör utföras på måndag morgon.”

Jag vet inte om jag riktigt fattade allvaret i situationen förrän jag vaknade upp efter utförd amputation. Jag hade svåra smärtor som kunde dämpas med tabletter men inte elimineras. Dessutom hade jag benstumpen i sträck – en lina som gick över en trissa till en rejäl tyngd. Jag var alltså tvungen att ligga på rygg hela tiden, och fick inte lämna sängen på ett par veckor (detta för att stumpen skulle hållas rak och fin för kommande protes). Trots smärtorna klagade jag inte – förrän jag en dag fick en brännande smärta i analöppningen. Då brast det för mig och jag jämrade mig högt.

Mitt sjukvårdsbiträde kom med ett stolpiller som skulle lindra, men jag vägrade. Att föra upp något i min smärtande stjärt – aldrig! Till sist gav jag mig ändå, och smärtan försvann totalt. Så jag fick be om ursäkt för min omedgörlighet. Då fick biträdet tårarna i ögonen. Tänk att jag minns sånt.

Jag tror det var 19 dagar jag fick ligga kvar på Ortopeden. Jag fick många besök av klasskamrater och andra, och ännu flera brev. Mor hade också informerat många som bad för mig – till och med i England, där jag ju varit sommaren före. Säkert betydde bönerna mycket för mitt tillfrisknande, och att jag aldrig förlorade modet. Jag gick ju i sista ring och ville inte missa min studentexamen. Så redan på sjukhuset fick jag genom kamrater och lärare en massa latin och grekiska att läsa så att jag inte skulle bli efter.

Det var för tidigt att prova ut protes eftersom svullnaden i stumpen måste gå tillbaka först. Så jag kom hem med ett par rejäla kryckor i armhålorna och stumpen hårt lindad för svullnadens skull. En klasskamrat från Höganäs hade just fått körkort och bil, och han körde mig dagligen till och från skolan. En kamrat bar kryckorna nerför trappan, och jag tog mig ner genom att hoppa på ett ben hängande i ledstängerna. När fantomsmärtorna satte i som värst mitt under en lektion lämnade jag tyst klassrummet och hoppade runt i korridoren tills det gick om. Hemma sov jag aldrig en hel natt eftersom de smärtstillande tablettorna inte räckte så länge, men det gick i alla fall. Jag var ju så fokuserad på att till varje pris klara skolan.

I början av januari fick jag komma till Lund och prova ut protes. Det var som att vara en ettåring igen och lära sig gå. Kryckorna kunde jag nu byta mot två käppar, och jag kunde gå någon kilometer med dem. Fast efter sådana vandringar blev det ofta skavsår. Längre fram på våren klarade jag mig med en käpp. Men hela denna vår måste jag infinna mig på Helsingborgs lasarett var fjortonde dag för genomlysning av lungorna. Det var nämligen där man väntade sig att metastaser kunde visa sig. En anspänning var det varje gång, men någon mörk skugga dök aldrig upp.

Tre mål

Mitt första mål var ju att klara studenten. Studentskrivningarna gick mycket bra och jag kunde se fram emot min examen. Den 18 maj 1957 var den stora dagen. De muntliga förhören var i latin, grekiska, engelska och historia. Sämst gick det i historia, men där hade jag ju bara ett B att försvara. En i klassen fick gå ut bakvägen, men alla vi andra klarade oss. Vid en högtidlig lunch la vår 62-årige klassföreståndare bort titlarna med oss. Sedan mösspåtagnings och möte med släkt och vänner på skolgården. Jag firade hemma i lägenheten som blev överfull av gratulanter.

Nästa mål blev att ta körkort. Mor hade ärvt en del pengar efter morfar, som dött hösten innan. Nu ville hon ge mig en bil för att jag lättare skulle kunna ta mig fram. Med statligt handikappbidrag köpte jag en Ford Anglia och fick den ombyggd med gas och broms till vänster och kopplingen som ett hydrauliskt handtag på växelspaken. Sedan fick jag börja i körskolan och övningsköra i min egen bil (med tillfälligt installerat dubbelkommando). I mitten av juli hade jag mitt körkort, och jag minns frihetskänslan att kunna ta mig vart jag ville utan begränsningar. Inte ens ekonomin var någon begränsning, för bensinen kostade 38 öre litern – och då ingick det ändå en gubbe som fyllde tanken och torkade vindrutan medan man satt kvar i bilen och betalade genom fönstret.

Mitt tredje mål var att studera teologi i Lund. När jag amputerades tänkte jag att jag nog inte kunde bli präst. Man kan ju inte dela ut nattvarden med käppar i händerna – som jag då trodde jag skulle bli beroende av. Men nu hade jag under sommaren lämnat den sista käppen, så det hindret fanns inte längre. Jag anmälde mig alltså, kom

in på den teologiska översiktskursen och flyttade in på Laurentiistiftelsen i Lund. Det blev början på mitt vuxenliv, och det är en annan historia.

Staffan Ljungman